

Logghe, Koenraad. *Tussen hamer en staf. Voorkristelijke symboliek in de Nederlanden en elders in Europa.* [Turnhout/Baarn]: Brepols/Gooi & Sticht, 1992. 187 p., 410 ill.; f49,-; ISBN90-72100-42-5 (Brepols) / 90-304-0666-6 (Gooi & Sticht).

Koenraad Logghe's speurtocht naar 'voorkristelijke symboliek in de Nederlanden en elders in Europa' wordt door de inleider Van Pinxteren "vernuftig" en een resultaat van "nauwkeurige analyse" genoemd. "Voor het eerst" zou er sprake zijn van een "niet louter kristelijke interpretatie van religieuze fenomenen" (1, 2). Logghe wil ons bekend maken met een wereld van symbolen zoals die om ons heen nog zou bestaan. Op gevels van woonhuizen en boerenhoeves, op hang- en sluitwerk, koekplanken, metselwerk en beeldjes treffen we merkwaardige tekens: raderen, jaarmannetjes, hamers, bijlen, zonnen, boomsymbolen, slangen enzovoorts. De schrijver is rondgegaan met de camera en heeft zijn boek gelardeerd met een overvloed aan afbeeldingen. Hij interpreteert dit materiaal als verwijzend naar een voorchristelijke cultuur. Julius Evola wordt aangehaald als degene die de ogen opende voor het belang van de symboolstudie. Zo zouden we de levenshouding van het volk, de volksziel, de volksgeest op het spoor komen. Wij ontdekken dit door "eenvoudige observatie" (169). Zo vinden we de innerlijke, verloren gegane kern terug van wat religie eigenlijk is. In het heden bestaat nog slechts "Ersatzspiritualiteit" (170), geen echte religie. Zijn visie, zo zegt Logghe, "is geestelijk elitair en staat lijnrecht tegenover het democratisch moralisme waarin onze huidige maatschappij vervallen is" (171). In het aanschouwen van de voorchristelijke oersymboliek vinden we ons wezen terug, onze "eigen aard", onze "eigen Goddelijke kern". Bovendien hoopt de schrijver zo recht te doen aan onze voorvaderen.

Er klinkt toch wel veel oude muziek door in deze melodie. Laat ik mij niet te veel verdiepen in de ideologische connotaties die dit boek oproept door woordgebruik, voorvaderfascinatie en met name door een verwijzing naar Evola, een overtuigd fascist (vgl. Th. Sheehan, *Social Research* 48 (1981) 45-73). De schrijver heeft uitdrukkelijk geprobeerd dergelijke connotaties te voorkomen. Op p. 178 vermeldt hij in een noot dat het materiaal dat hij presenteert vaak voor "politieke doeleinden met tendensieuze neigingen" gebruikt is. Hij probeert "objectief" te zijn. Dat dat onmogelijk is, blijkt alleen al uit het feit dat het hakenkruis, ongetwijfeld een belangrijk symbool in vroeger tijden, onbesproken blijft. Ik begrijp de gène, maar kan daar geen begrip uit ontwikkelen voor de onderneming. Met een noot kan men een studie niet rechtzetten.

De kern van de zaak is voor mij dat verloren gegane betekenissen niet kunnen worden afgeleid uit de vorm waarin ze werden afgebeeld. Nu heeft Logghe ook nog wel een set spreekwoorden en gezegden ter beschikking die hij aanhaalt waar het hem uitkomt. Overtuigend is het allemaal niet. Zijn studie doet denken aan de interpretatie die vóór Champollion met name door geleerde jezuiten gegeven werd aan de hiërogliefen. Zij schouwden de tekens en meldden ons wat hun daarbij zoal te binnen schoot. Interessant als men iets meer over jezuiten wil weten. Zo biedt ook deze studie meer inzicht in de schrijver dan in zijn onderwerp. We zullen veel meer moeten weten over de cultuur van onze voorouders om hun overgeleverde tekenen te kunnen begrijpen. Het symbool dringt zich niet op. De betekenis ervan kan pas binnen het kader van het discours waarin het functioneerde, begrepen worden. Hetzelfde teken, neem het hakenkruis, staat in onze cultuur voor dood en verderf, voor boeddhisten en jainisten is het heilig, voor de Afrikaanse Bambara's staat het voor het getal 74. Wie de koppeling niet kent en het teken slechts schouwt en interpreteert, ventileert zijn eigen vooroordelen verpakt in ouwe oersymboliek.

Émile Durkheim betoogde al in 1911 ('Jugements de valeur et jugements de réalité') dat de betekenis niet letterlijk is af te leiden uit de drager ervan. Er kán affiniteit, *Wahlverwandschaft* bestaan maar dat is een kwestie van onderzoek. Meestal ontbreekt die affiniteit en waait de geest waarheen hij wil. Symbolen kunnen op basis van een vergissing ontstaan zonder daarmee hun dwingende betekenis te verliezen. Het hakenkruis is ook daar een voorbeeld van. Vrijwel alles kan vrijwel alles betekenen. De cultuur brengt beperkingen aan. Zolang we die niet kennen, is de interpretatie een gratuite onderneming. In Durkheims woorden: "de dwaling berust op de letterlijke interpretatie van het gebruikte symbool, niet op de realiteit van het gesymboliseerde feit". – Jacques Janssen, Vakgroep cultuur- en godsdienstpsychologie, Katholieke Universiteit Nijmegen.